

UDK 202.6 (474.5)

**Grigiškių (Neravų, Trakų raj.) pilkapyno radiniai
(1. Darbo įrankiai ir ginklai)**

Kuncienė O.

**VU
ARCHEOLOGIJOS
KATEDRA**

LIET / 126

1. Įvadas

Kiekvienos epochos žmonių gyvenimo papročiai ir apeigos skirtingi. Seniausieji laidojimo papročiai susiję su to meto tikėjimu į pomirtinį gyvenimą, todėl artimieji mirusiajam į kapą įdėdavo darbo įrankių, ginklų, puodų su maistu ar gėrimu, drabužius puošdavo mėgstamais madingais papuošalais. Iš kapuose rastų daiktų nustatomas laikotarpis, atsekamas žmogaus gyvenimo būdas, verslas, jo visuomeninė padėtis. Daiktai, kaip ir papročiai, keitėsi.

Daug daiktų išsaugojo 1972 bei 1974—1977 m. autorės tyrinėtas Grigiškių (Neravų, Trakų raj.) pilkapynas. Iširta 50 pilkapių, jie yra dvejopi: V—VII a. pilkapiai su akmenų vainikais¹ ir VIII—X a. pilkapiai be akmenų vainikų².

Šio straipsnio tikslas — paanalizuoti, kokius darbo įrankius ir ginklus vartojo Grigiškių (Neravų) pilkapyne V—X a. palaidoti žmonės, ar įrankiai visą šį laikotarpį buvo vienodi, kaip plačiai šie radiniai buvo išplitę ne tik rytų, bet ir likusioje Lietuvos teritorijoje bei kaimyniniuose kraštuose.

2. Darbo įrankiai

a. Kirviai³. Visi rastieji kirviai yra geležiniai siauraašmeniai pentiniai (1 pav.). Jie aptikti tik vyrų kapuose, buvo dedami V—X a. dažniausiai su kitomis įkapėmis, gulėjo virš sudegusių mirusiojo kaulų arba tarp jų, neretai kuriame nors viename kapo pakraštyje (7/2, 3, 8/5 — I skaičius reiškia pilkapio Nr., sekantis (po įstrižo brūkšnio) — kapo Nr.).

Abejose pilkapių grupėse surastieji kirviai yra vienodos formos, tik kai kurios jų detalės truputį skiriasi.

Pilkapiuose šu akmenų vainikais surasti 8⁴ 15—20,5 cm ilgio kirviai. Jų pentis apskrita, pailginta į abi puses, kiek daugiau koto link, 6—7 cm ilgio, skylė ovali. Ašmenys suapvalinti, dažniausiai įstrižai nusklembti ir yra vienodo ilgio arba nežymiai trumpesnės už pentį (pav. 1: 1—4). Pvz., 25/1 kirvio penties ilgis 6,7 cm, o ašmenų — 6,5 cm arba 28/1 penties ilgis 7,5 cm, o ašmenų — 6,5 cm ir pan. Kirviai lengvų formų, prie skylės smarčiai įsmaugti. Tokios formos siauraašmenius pentinius kirvius tyrinėtojai priskiria V—VIII a.⁵

Tam neprieštarauja ir Neravų kirvių radimo aplinkybės: jie rasti V—VII a. pilkapiuose su akmenų vainikais⁶. Tuo pačiu laikotarpiu datuojami ir Latvijoje⁷ bei Baltarusijoje⁸ aptiktieji tokios formos kirviai.

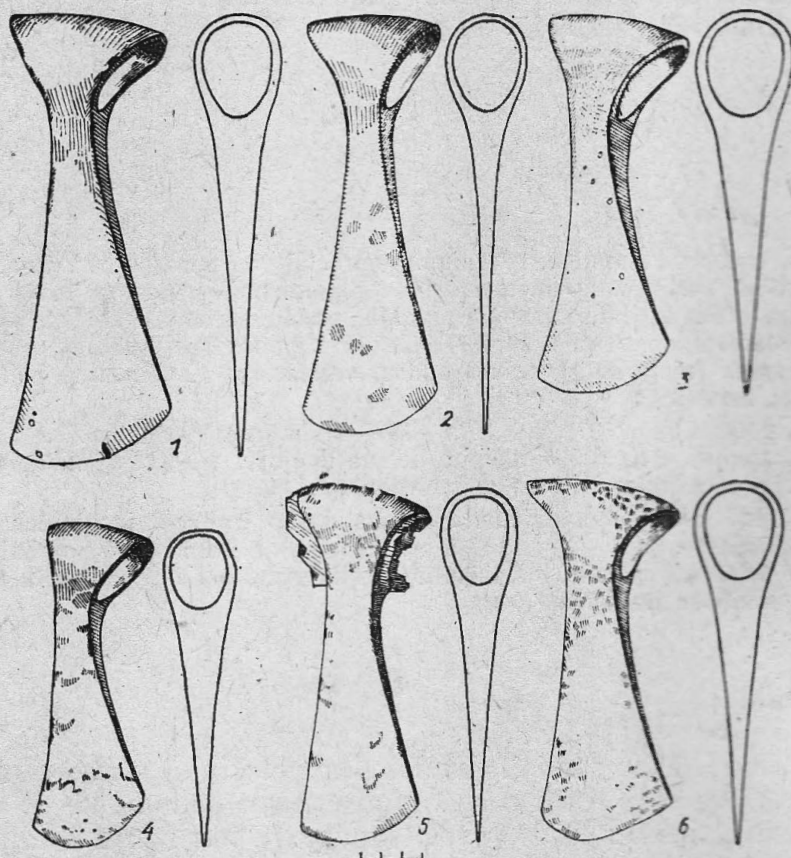
Šio tipo siauraašmeniai pentiniai kirviai labiausiai išplitę rytų Lietuvoje — jų rasta beveik kiekviename šio laikotarpio pilkapyne.

Siauraašmenių pentinių kirvių aptikta ir pilkapiuose be akmenų vainikų: iš viso 12, 10 kapuose⁹ ir 2 ne kape, o įsmeigti į pilkapio centrą¹⁰. Kapuose rastieji kirviai visi apdegę ir dėl to išsilaikę žymiai geriau, o įsmeig-

tieji į žemę neapdege, surūdiję, matyti net medinio koto liekanos. Jie 16—18 cm ilgio, forma tokia pati, kaip minėtųjų kirvių.

Jie truputį masyvesni negu pirmieji ir prie skylės kiek mažiau įsmaugti (pav. 1: 5, 6).

Jie, sprendžiant iš formos ir radimo aplinkybių, priklauso VIII—X a. Šiam laikotarpiui priskiriami ir kitose rytų Lietuvos vietovėse¹¹ bei Latvijos TSR teritorijoje¹² rastieji kirviai. Po X a. siauraašmeniai pentiniai

1 pav. Geležiniai siauraašmeniai pentiniai kirviai: 1 — pilk. 20, k. 2, 2 — pilk. 18, k. 3, 3 — pilk. 25, k. 1, 4 — pilk. 40, k. 1, 5 — pilk. 8 centre, 6 — pilk. 4, k. 6

kirviai dar labiau stambėja, ašmenys į abi puses praplatėja, o skylė supvalėja¹³.

Siauraašmenius, kaip Neravų, pentinius kirvius tyrinėtojai laiko baltiškojo tipo radiniais¹⁴. Jie labiausiai išplitę rytinėje, iš dalies centrinėje Lietuvos dalyse, taip pat yra ir Latvijoje, ypač sėlių žemėse¹⁵.

Tai universalus vyro darbo įrankis krūmams, medžiams kirsti, tašyti, nors jie galėjo būti naudojami ir kaip ginklai, vadinamieji kovos kirviai¹⁶.

b. Peiliai. Pilkapyne surasti 33 peiliai: 14 — vyrų, 7 — moterų, o likusieji kapuose, kuriuose palaidotojo lyties nustatyti neįmanoma.

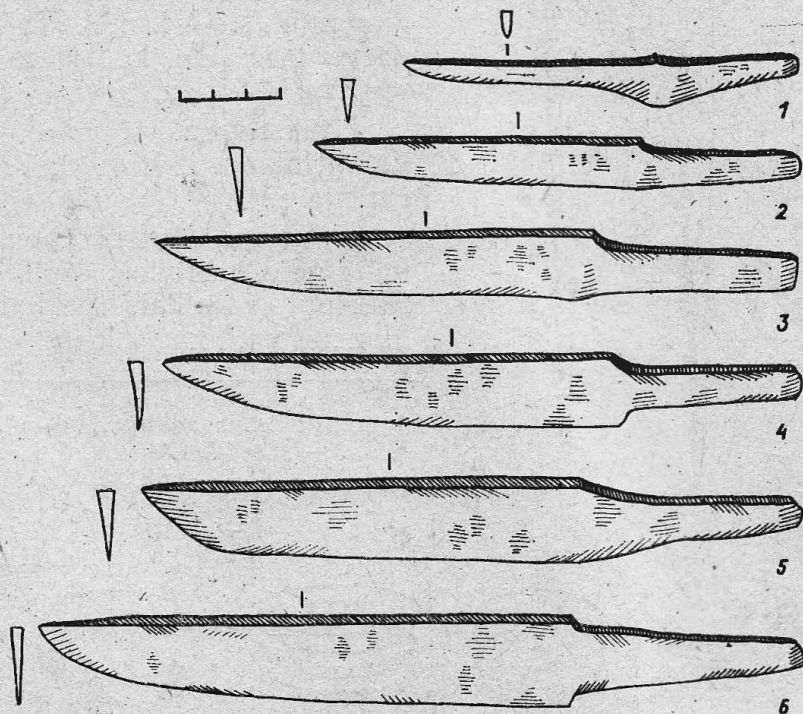
11 peilių buvo rasti pilkapiuose su akmenų vainikais¹⁷, 22 — be vainikų¹⁸. Visų peilių forma vienoda: 8,5—23 cm ilgio, daugiausiai 16—20 cm, geležtės 1—2,5 cm pločio, pleišto (kylio) skersinio pjūvio, viršūnė siaurėja ir smailėja, ašmenys prie įkotės nežymiai įlenkti (pav. 2: 4—6), o kai kurių nuo vartojimo išdilę (pav. 2:1).

Peiliai vyrų ir moterų kapuose truputį skiriasi tik dydžiu: moterų jie buvo trumpesni — 15—18 cm, vyrų — 29—23 cm.

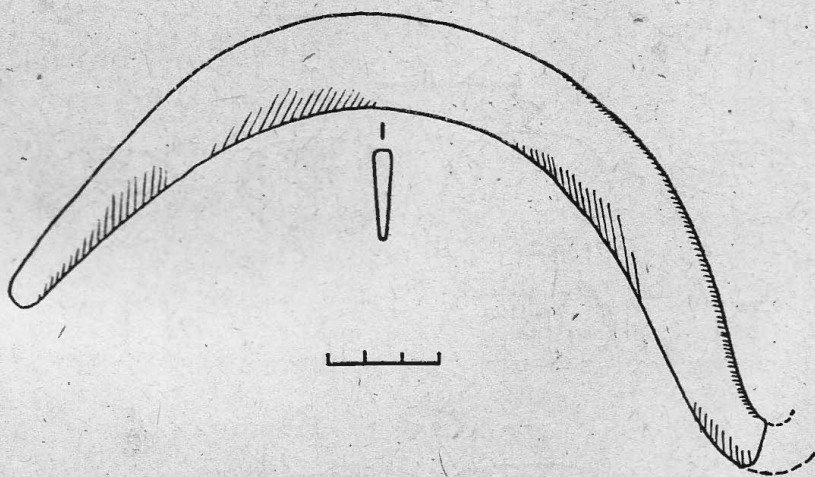
Išsiskiria peilis iš 18/3: jis 19,5 cm ilgio, žymiai storesne nugarėle, viršūnė užsibaigia ne smailėjančiai, o įstrižai, tarsi nukirsta. Be to, įkotė neuzkirsta įstrižai, o iš nugarėlės pusės labai nežymiai suplonėja. Forma

primena geležinius vienašmenius trumpuosius kalavijus, gal tai buvęs kovos peilis, ypač kad jis aptiktas kario kape kartu su užbarzdiniu ietigaliu ir kovos kirviu.

Peiliai tiesia nugarėle plačiai aptinkami Lietuvoje beveik visuose I tūkstantm. bei II tūkstantm. pradžios laidojimo paminkluose, piliakalniuose ir gyvenvietėse.

2 pav. Geležiniai peiliai: 1 — pilk. 7, k. 4, 2 — pilk. 27, k. 1, 3 — pilk. 4, k. 5, 4 — pilk. 4, k. 2, 5 — pilk. 18, k. 3, 6 — pilk. 29, k. 1

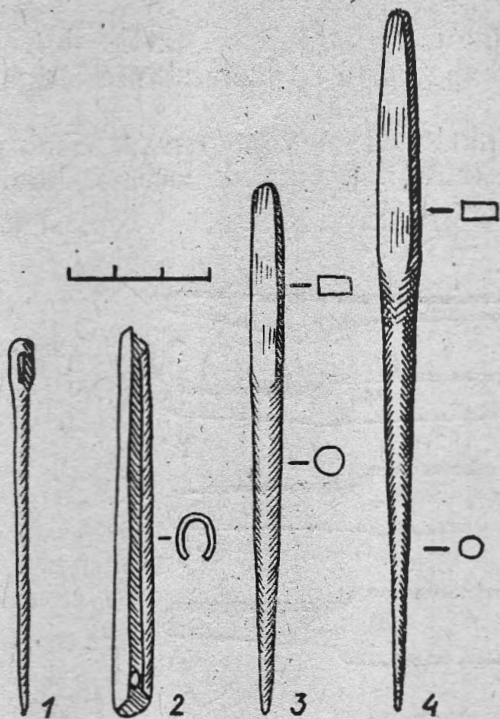

3 pav. Pjautuvas iš pilk. 25, k. 2

c. Pjautuvas. Pjautuvas terastas viename pilkapyje su akmenų vainiku (25/2). Jis yra nedidelis, lanku išlenktais ašmenimis, 20,5 cm ilgio, geležtės plotis 2,3 cm, su atlenkta aukštyn viršūne, įkotė 7 cm, nežymiai užkirsta tik apatinėje dalyje (3 pav.).

Pjautuvėliai su atlenkta viršūne vadinami lietuviškojo tipo pjautuvais¹⁹. Jų rasta piliakalniuose, plokštiniuose kapinynuose ir pilkapynuose²⁰.

Neravų pjautuvas turėtų būti V—VII a. Tuo pačiu laikotarpiu datuoja ir V. Daugudis tokios pačios formos pjautuvėlius, tik kiek mažiau išlenk-

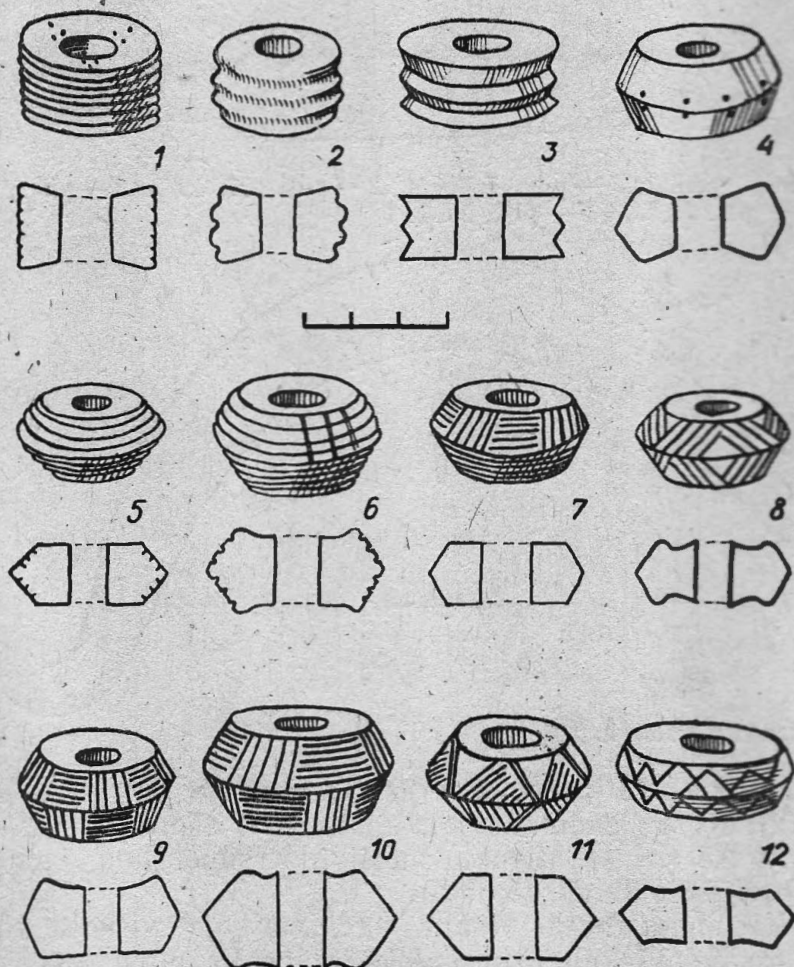

tus, rastus Aukštadvario piliakalnyje²¹. A. Tautavičius priskiria juos IV—VIII a. laikotarpiui²², tačiau pastarieji Plinkaigalio kapinyno tyrinėjimai parodė, kad kapuose 82 ir 97 jie buvo aptikti kartu su žalvarinėmis nedidele trikampė kojele segėmis, būdingomis V—VI a.²³ Taigi galima daryti prielaidą, kad Neravų pjautuvai yra V—VI a.

I tūkstantm. vidurio pilkapiuose jie aptinkami ir Baltarusijos TSR teritorijoje²⁴.

a. Ylos. Moterų kapuose aptiktos 8 geležinės ylos: 3 pilkapiuose su akmenų vainikais²⁵, likusios — be akmenų vainikų²⁶. Jos visos vienodos

4 pav. Ylos ir adatos: 1 — pilk. 30, k. 1, 2 — skardelės iš pilk. 4, k. 7, 3 — pilk. 17, k. 4, 4 — pilk. 32, k. 1

5 pav. Moliniai verpsteliai: 1 — pilk. 17, k. 1, 2 — pilk. 7, k. 6, 3 — pilk. 4, k. 7, 4 — pilk. 17, 1, 5 — atsitiktinis, 6 — pilk. 8, k. 7, 7 — pilk. 17, k. 8, 8 — pilk. 15, k. 3, 9 — pilk. 17, k. 4, 10 — pilk. 8, k. 8, 11 — atsitiktinis, 12 — pilk. 11, k. 1.

formos, primena storą nusmailintu galu geležinį virbą su plokštaus keturkampio pjūvio įkote, 10,5—15 cm ilgio (pav. 4:3, 4).

Geležinė yla — moters darbo įrankis — išplitęs visoje Lietuvoje. Jų randame beveik visuose laidojimo paminkluose, piliakalniuose ir gyvenvietėse. Yla, kaip darbo įrankis, žinoma ir iš kaimyninių kraštų.

e. **A d a t o s.** Jos terastos 2: pilkapyje su akmenų vainiku (30/3) ir pilkapyje be akmenų vainiko (9/2). Abi geležinės, 5,2 ir 8 cm ilgio, nestoros, su išplota viename gale plokštele, kurioje išdurta pailga skylutė siūlui įverti (pav. 4:1).

Adatos, palyginti su ylomis, yra retesnis kapų radinys ir tyrinėtojų laikomos moters darbo įrankiu²⁷.

f. **V e r p s t e l i a i.** Didžiausia darbo įrankių grupė — moliniai verpsteliai. Jų rasta net 38: 2 — pilkapiuose su akmenų vainikais²⁸, 34 — be akmenų vainikų²⁹ ir 2 — atsitiktinai³⁰. Jie aptikti po 1, 2 ir net po 3 ar 4 viename kape. Abiejų grupių rastųjų verpstelių forma yra vienoda: dvigubo nupjauto kūgio ir ritinio. Dvigubo nupjauto kūgio verpstelių rasta net 32 (5 pav.).

Jie pilkai gelsvos arba rausvos spalvos — 0,8—2,1 cm aukščio ir 1,8—4 cm skersmens. Dalis šių verpstelių (16) neornamentuoti — lygūs, o likusieji išgrąžinti šonuose įrežtomis linijomis (8/7, 8) (pav. 5:5, 6), zigzagais (11/1) (pav. 5:12) bei vertikaliai ir horizontaliai įrežtų brūkšnelių kombinacijomis, vadinamuoju šachmatiniu raštu (8/8, 10/2, 17/8) (pav. 5:7—11) arba duobutėmis (17/1) (pav. 5:4). Taip ornamentuotų verpstelių rasta ir kituose rytų Lietuvos pilkapynuose³¹.

Dvigubo nupjauto kūgio verpsteliai taip pat plačiai išplitę Baltarusijoje, bet dažnai būna papuošta ne jų šonai, o viršus bei apačia³². Jų aptikta ir Latvijoje³³.

Antrą grupę sudaro 6 ritinio formos verpsteliai³⁴. Jie yra ornamentuoti aplink einančiais įrežtais grioveliais (4/7 (2), 7/6 (2), 17/1) (pav. 5:1, 2) arba viena iškilia briauna per vidurį (25/2 (pav. 5:3)). Beveik visi vienodo dydžio, 2,5—3 cm skersmens ir 1,2—1,6 cm aukščio.

Šie verpsteliai, ypač su įrežtais grioveliais, yra būdingi rytinei Lietuvos daliai. Tai pripažįsta ir baltarusių archeologas A. Mitrofanovas³⁵.

3. Ginklai

Neravų pilkapynas tuo tarpu vienintelis rytų Lietuvoje ištirtas paminklas, kuriame rasta nemažai ginklų: ietigalių, kovos kirvių, antskydžių.

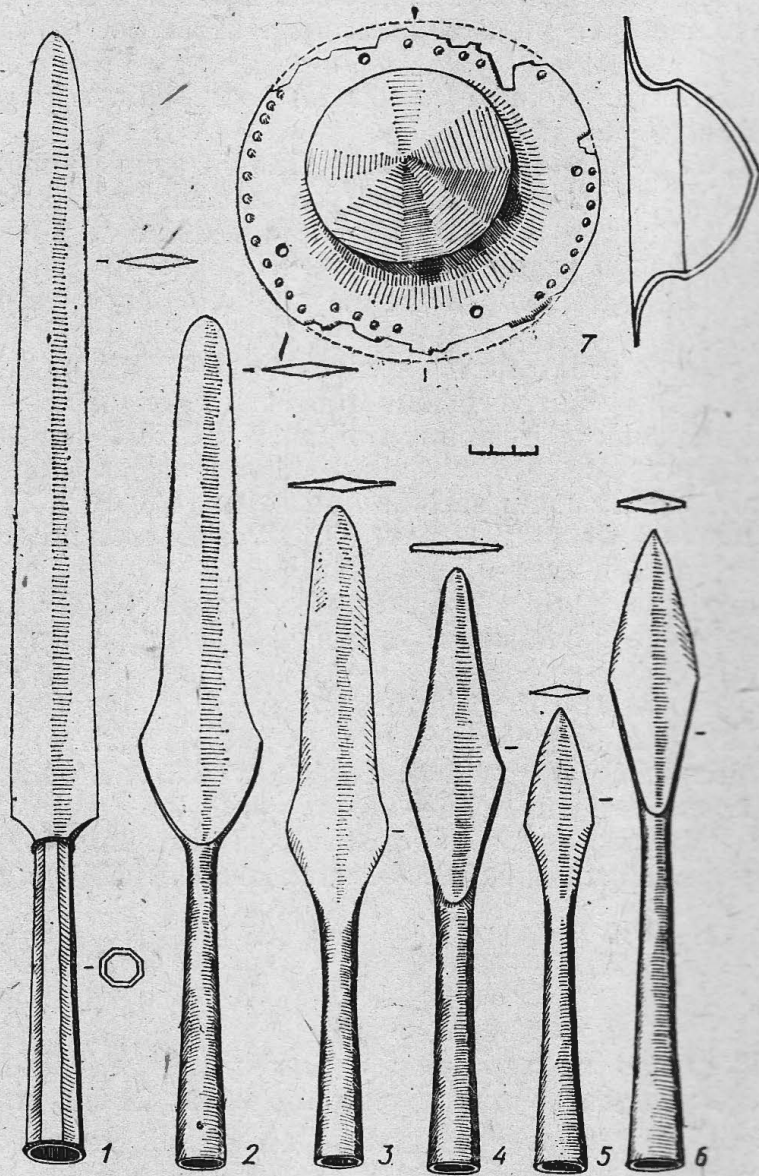
a. **I e t i g a l i a i.** Jie yra pati gausiausia ginklų grupė. Beveik kiekviename vyro kape, tiek pilkapiuose su akmenų vainikais, tiek be jų rasta ietigalių, iš viso 24: 1 įtviriamasis, likę — įmoviniai. Kapuose dažniau jie aptikti po 2, gulėję lygiagrečiai vienas kito (7/3, 9/4, 11/5). Poromis jie be išimties aptikti vėlesniuose — VIII—X a. pilkapiuose be akmenų vainikų, o V—VII a. — tik po 1.

Įmovinius ietigalius (6 pav.) pagal plunksnos formą galima išskirti į atskirus pogrupius: 1) rombo, 2) profiliuota, 3) ilgio kalavijo, 4) užbarzdine, 5) karklo lapo, 6) lauro lapo formos plunksnomis.

1. **I e t i g a l i a i r o m b o f o r m o s p l u n k s n o m i s** rasti 6, visi pilkapiuose su akmenų vainikais³⁶. Jie yra 20—30,5 cm, plunksnos plačios, išėsto rombo formos ir gerokai trumpesnės už įmovas (pav. 6:4—6), pvz., 38/1 rastas ietigalis buvo 22 cm ilgio, tuo tarpu plunksna tik 8 cm, arba 40/1 ietigalio ilgis 29,5 cm, o plunksnos tik 13 cm. Panašūs ir kitų pilkapių ietigaliai, plunksnų plotis 3—6 cm.

V. Kazakevičius įmovinius tokios formos ietigalius priskiria II potipiui³⁷. Jie labiausiai buvo išplitę rytų Lietuvos pilkapiuose V—VI a.³⁸ Šio laikotarpio tokių ietigalių aptinkama Baltarusijos TSR bei Latvijos teritorijoje³⁹.

2. Geležiniai įmoviniai ietigaliai *profiliuotomis plunksnomis* teaptikti 3, taip pat pilkapiuose su akmenų vainikais⁴⁰. Jie yra ilgesni už minėtuosius ietigalius — 30, 38,5 ir 46 cm ilgio, plunksnos beveik vienodo ilgio su

6 pav. Geležiniai ietigaliai ir antskydis: 1 — pilk. 20, k. 2, 2 — pilk. 25, k. 1, 3 — pilk. 32, k. 3, 4 — pilk. 19, k. 1, 5 — pilk. 38, k. 1, 6 — pilk. 40, k. 1, 7 — pilk. 13 k. 2

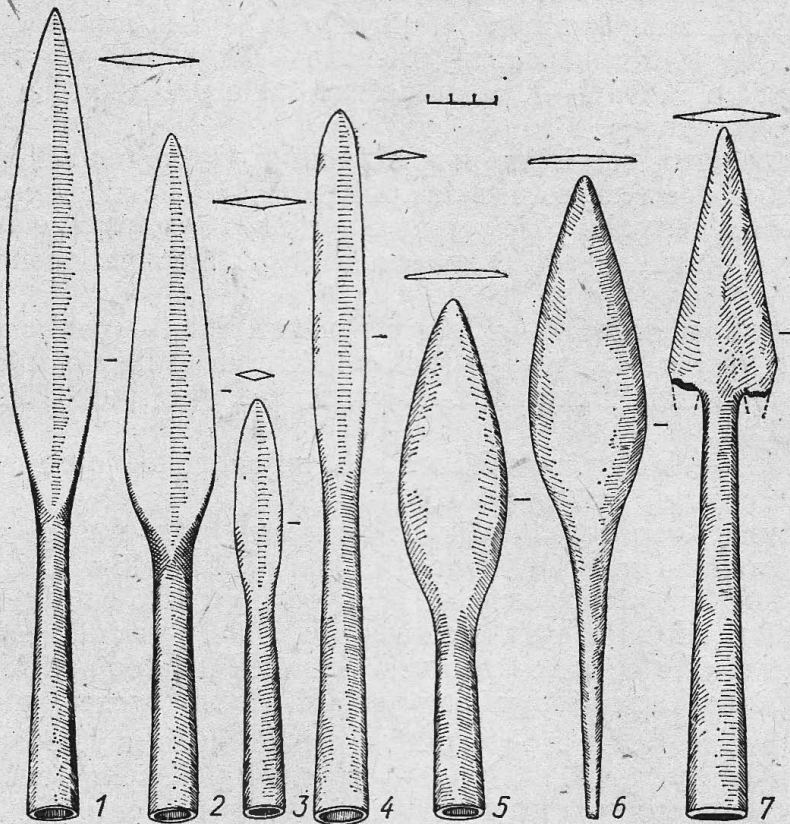
įmovomis (pav. 5:2, 3). Kiek ilgesne plunksna buvo ietigalis iš 32/3—20 cm, o įmova 10 cm ilgio. Plunksnų plotis 4,5—5 cm, 25/1 plunksnos ilgis 24 cm, o įmova — 14,5 cm.

Ietigaliai iš 25/1, 28/1 turėtų priklausyti II potipiui — su išėsto rombo skerspjuvio profiliuota plunksna aukštai iškeltais peteliais⁴¹ (pav. 5:2), o iš 32/3 — III potipiui — su nežymiai profiliuota suapvalintais peteliais plunksna⁴² (pav. 6:3). Tai pereinamoji forma tarp rombinė ir profiliuota plunksna ietigalių.

Sios formos ietigaliai datuojami V—VI a.⁴³, tačiau kiti tyrinėtojai, remdamiesi radimo aplinkybėmis, rastuosius rytų Lietuvos pilkapiuose tokius pat ietigalius buvo priskyre VI—VII a.⁴⁴

VI—VII a. turėtų priklausyti ir Neravų rastieji ietigaliai, tai patvirtintų 28/1 kartu rastas geležinis siauraašmenis pentinis šio laikotarpio kirvis bei šalimais kitame šio paties pilkapiu kape — ietigalis kalavijo formos geležte, datuojamas VI—VII a.⁴⁵ Šiam laikotarpiui tokius pačius ietigalius yra priskyres ir H. Mora⁴⁶. Latvijoje, naujausių tyrinėjimų duomenimis, jų chronologija taip pat pratęsiama iki VII a.⁴⁷

3. Geležiniai įmoviniai ietigaliai *kalavijo formos plunksna* surasti 2, taip pat pilkapiuose su akmenų vainikais. Jie yra ilgi, pvz., 28/4 ietigalis

7 pav. Geležiniai ietigaliai: 1 — pilk. 11, k. 5, 2 — pilk. 9, k. 4, 3 — pilk. 7, k. 2, 4 — pilk. 4, k. 4, 5 — pilk. 27, k. 1, 6, 7 — pilk. 18, k. 1

buvo 38,5 cm ilgio, o 20/2 — 51 cm ilgio. Plunksnos labai ilgos, ištęsto rombo skersinio pjūvio, primena dviašmenio kalavijo geležtę ir sudaro 3/4 viso ietigalio ilgio. Įmovos daugiakampės, o iš 20/2 — apačioje puošta iškilia pynute (pav. 6:1).

Šie ietigaliai buvo rasti vyrų karių kapuose įsmeigti giliai į žemę net po pagrindu. Jie būdingi VI—VII a.

Tokios formos ietigalių Lietuvoje dar reta — iki šiol terasta 5⁴⁸, kaimyniniuose kraštuose jų neaptikta.

4. Įmovinis *užbarzdinis* ietigalis⁴⁹ 29,5 cm ilgio ir trumpa 12 cm ilgio *plunksna* buvo rastas V—VII a. 18/3 (pav. 7:7).

Jis aptiktas taip pat vyro kario kape kartu su kovos kirviu ir peiliu. Tai retas radinys ne tik Lietuvos, bet ir Latvijos archeologijoje⁵⁰.

5. Geležiniai įmoviniai *karklo formos plunksna* ietigaliai jau yra rasti pilkapiuose be akmenų vainikų ir jų, palyginti su ankstesniais, rasta žymiai daugiau — 10⁵¹. Be to, kai kuriuose kapuose jie buvo aptikti poromis, po 2 viename kape, 28—38 cm ilgio, tik vienas iš 7/2 buvo 18 cm ilgio. Šių ietigalių įmovos už plunksnas jau ilgesnės, pvz., 7/3 rasto ietigalio ilgis 29 cm, o plunksnos 18,5, 9/4 vieno viso ietigalio ilgis 31 cm, plunksnos —

19,5 cm, o kito — 20 cm ilgio, plunksnos — 18 cm ir pan. Savo dydžio proporcijomis skiriasi minėtasis ietigalis iš 7/2 — jo ilgis 18 cm, o plunksna trumpesnė — tik 7,5 cm. Visos plunksnos ištęsto rombo skerspjuvio ir 3,5—4,5 cm pločio (pav. 7:1—4).

Šie ietigaliai buvo rasti pilkapiuose be akmenų vainikų, todėl turėtų priklausyti VIII a. ar dar vėlesniam laikotarpiui. Be to, kapuose jie buvo kartu su masyvesniais geležiniais siauraašmeniais pentiniais kirviais, datuojamais VIII—X a.

Neravų ietigaliai savo forma, dydžiu bei proporcijomis atitinka šiaurės Lietuvoje, Linksmučių kapinyne (Pakruojo raj.) rastuosius ietigalius, kuriuos tyrinėtoja R. Kulikauskienė priskiria VIII a. pab. vėlyvojo geležies amžiaus pradžiui⁵². VIII—X a. datuojami tokie pat ietigaliai iš Sausių⁵³ ir Pamusio pilkapynų⁵⁴.

Šią chronologiją patvirtina ir paskutiniųjų tyrinėjimų duomenys⁵⁵.

6. Išsiskiria dar vienas, surastas pilkapyje 27/1 be akmenų vainiko, geležinis įmovinis ietigalis plačia tarsi *lauro lapo formos plunksna*. Jis yra 21,5 cm ilgio, plunksna 4,5 cm pločio ir už įmovą ilgesnė — 13,6 cm (pav. 7:5).

Tokios formos ietigaliai — Lietuvoje reti radiniai — pasirodę VI a., aptinkami dar VIII a.⁵⁶ Neravų ietigalis, kaip rodo pilkapio struktūra ir su juo rastas vėlyvesnis siauraašmenis pentinis kirvis, gali būti datuojama VIII ar net IX a.

VII a. pab.—IX a. pr. priskiriami ir Latvijos teritorijoje rasti tokie ietigaliai⁵⁷, o Suomijoje net IX—X a.⁵⁸

7. Geležinis *įtveriamasis ietigalis* terastas 1 pilkapyje be akmenų vainiko (4/6) kartu su masyviu siauraašmeniu pentiniu kirviu. Jis yra 27 cm ilgio, plunksna lauro lapo formos, 4,5 cm pločio ir 15,5 cm ilgio (pav. 7:6).

Įtveriamieji ietigaliai rytų Lietuvos pilkapiuose yra reti radiniai, o gerokai labiau išplitę Vidurio Lietuvos šiaurėje⁵⁹, datuojami VIII—IX a.⁶⁰ Šiam laikotarpiui tokius ietigalius priskiria ir latvių archeologai⁶¹.

b. *Kovos kirviai*. Prie ginklų priskiriamas ir 18/3 aptiktas geležinis siauraašmenis pentinis kirvis — 19 cm ilgio su ilgėjančia koto link pentimi, ašmenys užapvalinti ir nežymiai ilgesni už pentį. Skylė ovali, prie jos pats kirvis smarkiai įsmaugtas. Nuo kitų tokios pat formos kirvių skiriasi tuo, kad jo pakraščiai papuošti įkartomis (pav. 1:2). Lygiai toks pat ir tarsi ornamentuotas 1 siauraašmenis pentinis kirvis yra Lietuvos TSR istorijos ir etnografijos muziejuje be radimo vietos⁶².

Ornamentus tyrinėtojai laiko būdingu kovos kirvių požymiu⁶³. Be to, Neravų kirvis yra rastas vyro kario kape kartu su geležiniu įmoviniu užbarzdiniu ietigaliu, kovos peiliu, o tai taip pat liudija jį buvus ginklu. Pagal visą šią kapo medžiagą jis būdingas V—VII a.

Nagrinėjant šių ginklų grupę, kyla mintis, kad kovos kirviais greičiausiai reikėtų laikyti ir kitus neornamentuotus tokios pat formos siauraašmenius pentinius kirvius, rastus vyrų karių kapuose (13/2, 20/2, 28/4), kurie buvo kartu su ginklais. Pvz., 20/2 kirvis kartu su minėtuoju ietigaliu buvo įsmeigtas į žemę, o likusiuose — padėtas šalia skydo umbo ir ietigalio.

Ginklų grupei tokios formos neornamentuotus kirvius iš rytų Lietuvos pilkapių — Pamusio ir Žvirblių — priskiria ir R. Kulikauskienė⁶⁴.

c. *Antskydžiai*. Ginklams priskiriami ir 2 geležiniai antskydžiai, rasti pilkapiuose su akmenų vainikais, vyrų karių kapuose⁶⁵. Jie turi žemą cilindrą ir neaukštą kūgio formos viršūnę. Pakraščiukai ornamentuoti pusrutulio formos iškilimais. Vieno skersmuo — 15,5, kito — 17 cm, aukštis — 7 ir 8 cm (pav. 6:7), Neravų antskydžiai pagal E. Radzvilovaitės suskirstymą priklauso III su kūgio formos viršūne antskydžių grupei⁶⁶.

Geležiniai antskydžiai labiausiai išplitę rytinėje Lietuvos TSR teritorijos dalyje, daug siauriau vakarinėje ir visai nerasta centrinėje Lietuvoje⁶⁷.

Neravuose rastuosius antskydžius, remiantis kartu su jais rastais geležiniais įmoviniais ietigaliais profiliuota bei kalavijo formos plunksnomis, galima datuoti VI—VII a. VI a. tokios pat formos antskydžiai, rastą Latvijoje (Dobelės raj.), datuoja V. Urtanas⁶⁸. Antskydžiai aptinkami ir kaimyniniuose kraštuose: Baltarusijoje⁶⁹, Latvijoje⁷⁰ ir Estijoje⁷¹.

Be aprašytųjų darbo įrankių ir ginklų, dar yra rastas 1 geležinis pentinas⁷² pilkapių Nr. 30 sampile. Jis yra retos formos, neapdegęs, buvęs padarytas iš siauros plokštaus pusapvalio pjūvio geležinės juostelės. Tarpas tarp galų 7,5 cm pločio, centre buvusi ataugėlė, bet kokio ilgio, neaišku, nes ji nulūžusi. Pentino galai užsibaigia nedidelėmis, tarsi sagutės formos plokštelėmis. Tai yra gana ankstyva pentinų forma, tyrinėtojų priskirta I—IV a.⁷³

Grigiškių (Neravų) pentinas greičiausiai priklauso minėto laikotarpio pabaigai, t. y. IV pab. ar V a. — tai patvirtina jo radimo aplinkybės. Jis buvo surastas pilkapyje su akmenų vainiku, kuriame jau buvo degintiniai kapai, o yra išaiškinta, kad kūnų deginimo paprotys Lietuvoje pasirodė m. e. IV a. ir rytų Lietuvoje m. e. V a. jau buvo visiškai prigijęs⁷⁴.

Sie pentinai Lietuvai nebūdingi, jie labiau išplitę buv. Rytprūsiose, sembų—notangų žemėse, kuriose tokių radinių m. e. I—IV a. laidojimo paminkluose yra daugiausia⁷⁵.

4. Išvados

1. Remiantis 1972 ir 1974—1977 m. Grigiškių (Neravų) pilkapyne rastų darbo įrankių ir ginklų analize, jie išskiriami į 2 chronologinius etapus:

a. V—VII a. priskiriami daiktai iš pilkapių su akmenų vainikais: siaurraašmeniai pentiniai smarkiai prie skylės įsmaugti kirviai, peiliai, pjautuvai, ylos, adatos, 2 verpsteliai, įmoviniai rombinėmis, profiliuotomis, kalavijo formos ir užbarzdinėmis plunksnomis ietigaliai, kovos kirviai ir antskydžiai.

b. VIII—X a. priskiriami daiktai iš pilkapių be akmenų vainikų: masyvesni siaurraašmeniai pentiniai kirviai, moliniai verpsteliai, dalis peilių ir ylių, įmoviniai karklo ir lapo formos plunksnomis bei įtveriamieji ietigaliai.

2. Neravų pilkapyne rasti darbo įrankiai ir ginklai savo formomis giminingiausi su tokio paties tipo radiniais iš rytų Lietuvos pilkapių.

Lietuvos TSR Mokslų Akademijos
Istorijos institutas

Gauta
1980.VI.17.

Šiandienos

¹ Kuncienė O. Grigiškių (Neravų) pilkapyne laidojimo papročiai (1. M.e. V—VII a. pilkapiai) [toliau — Grigiškių ... papročiai (1)]. — LTSR MA darbai. A ser. [toliau — MADA], 1980, t. 3(72).

² Kuncienė O. Grigiškių (Neravų) pilkapyne laidojimo papročiai (2. M.e. VIII—X a. pilkapiai) [toliau — Grigiškių ... papročiai (2)]. — MADA, 1981, t. 3(76).

³ Kirviai ir kiti dirbiniai bus aptariami atskirais laikotarpiais — V—VII a., t. y. pilkapių su akmenų vainikais, ir VIII—X a. — pilkapių be akmenų vainikų.

⁴ 13/2, 18/2, 20/2, 25/1, 28/1, 4, 32/3, 40/1.

⁵ Lietuvos TSR archeologijos atlasas [toliau — LAA]. V., 1978. T. 4, p. 109—110; Гаутаунас А. З. Восточнолитовские курганы. — В кн.: Труды прибалтийской объединенной комплексной экспедиции. М., 1959. Т. 1, с. 137; Jankevičienė A. Pabrių pilka-

pai. — MADA, 1961, t. 1(10), p. 44, pav. 3:12, pav. 7:3; Kuncienė O. Pamusio (Varnėnos raj.) pilkapiai (2. Radiniai) [toliau — Pamusio ... pilkapiai (2)]. — MADA, 1973, t. 2(43), p. 103—104, pav. 1:1—4.

⁶ Kuncienė O. Grigiškių ... papročiai (1), p. 52.

⁷ Latvijas PSR arheologija [toliau — LA]. Rīga, 1974, lpp. 152, tab. 36:9; Stubavs A.

Ķentes pilskalns un apmetne [toliau — Ķentes pilskalns...]. Rīga, 1976, tab. 8:1, 3; Urtāns V. Senākie depoziiti Latvijā (līdz 1200, g.) [toliau — Senākie depoziiti...]. Rīga, 1977, lpp. 145, att. 51:8, 9.

⁸ Гуревич Ф. Д. Древности Белорусского Понеманья. М.—Л., 1962, с. 61, рис. 52:1.

⁹ 4/6, 7/2, 3, 8/5, 9/4, 10/3, 11/5, 15/2, 17⁶, 27/1.

¹⁰ Pilk. Nr. 8, 10.

¹¹ Kuncienė O. Sausių (Trakų raj.) pilkapiai [toliau — Sausių ... pilkapiai]. — MADA, 1971, t. 1(35), p. 76—79, pav. 3:1, 3; pav. 4:1.

¹² Atgāzis M., Latgaļu 9.—12. gs. cirvji. — Arheologija un etnogrāfija [toliau — AE], 1964. T. 6, lpp. 24, att. 3—4; Mugurēvičs E. Oliņkalna un Lokstenes pilsnovadi 3.—15. gs. arheoloģiskie pieminekļi [toliau — Oliņkalna...]. Rīgā, 1977, lpp. 73, tab. 50:7, 53:10; Urtāns V. Senākie depoziiti..., lpp. 177, att. 85:2.

¹³ Atgāzis M. Min. veik., lpp. 124.

¹⁴ Ten pat; Kulikauskas P., Kulikauskienė R., Tautavičius A. Lietuvos archeologijos bruožai [toliau — LAB]. V., 1961, p. 178.

¹⁵ Atgāzis M. Min. veik., lpp. 124.

¹⁶ Kovos kirviai bus aptarti kartu su ginklais.

¹⁷ 18/2, (2 egz.), 3, 19/1, 20/1, 25/3, 29/1, 32/1—3, 40/1.

¹⁸ 4/2, 6, 7, 7/3—5, 8/1, 2 (2 egz.), 3, 5, 7, 8 ir 1 griovyje, 9/2, 4, 10/4, 11/5, 15/3, 17/4, 7, 27/1.

¹⁹ Таутавичюс А. З. Восточнолитовские курганы, с. 137.

²⁰ LAB, p. 305—306, pav. 209:5; LAA, t. 4, p. 120, 67 žemėl. Jų dar 5 surasti Plinkkaigalio kaigalyje, Kėdainių raj. (Kazakevičius V. Plinkkaigalio, Kėdainių raj. kapinyno, 1979 m. tyrinėjimų ataskaita (toliau — Plinkkaigalio... ataskaita). — Lietuvos TSR MA Istorijos ir meno Archyvo sektoriaus [toliau — IIAS], 1979, b. 696 ir Kairėnėliuose, Radviliškio raj. (Stankus J. Kairėnėlių senkapio, Grinkiškio apyl., Radviliškio raj., 1977 m. tyrinėjimų ataskaita (IIAS, 1977, b. 581)).

²¹ Daugudis V. Aukštadvario piliakalnio įtvirtinimai ir pastatai. — MADA, 1961, t. 1(12), p. 53, pav. 8:10.

²² LAA, t. 4, p. 120.

²³ Kazakevičius V. Plinkkaigalio ... ataskaita, p. 6, 26, pav. 9, 40.

²⁴ LAB, p. 306; Гуревич Ф. Д. Указ. соч., с. 61, рис. 49:9.

²⁵ 19/2, 25/2, 32/1.

²⁶ 8/2, 8, 10/4, 11/2, 17/1, 4.

²⁷ LAB, p. 409.

²⁸ 25/2, 28/2.

²⁹ 4/1, 4/7 (2 egz.), 7/1 (4), 7/6 (2), 8/7, 8/8 (4), 10/2 (3), 10/4 (4), 11/1 (2), 11/4, 15/3 (3), 16/3, 17/1 (2), 17/4 (3), 17/8.

³⁰ IEM, AR 117: 6, 8.

³¹ Tautavičius A. Kapitoniškių pilkapiai. — MADA, 1957, t. 1(2), p. 105; LAB, p. 30, pav. 209:2—4, p. 406; pav. 284; 2—5, 7—8; Kuncienė O. Sausių ... pilkapiai, p. 79—80, pav. 6:3; Kuncienė O. Pamusio ... pilkapiai (2), p. 106—107, pav. 3:3, 5.

³² Митрофанов А. Г. Железный век средней Белоруссии. Минск, 1978, рис. 13:1, рис. 28:13, 14.

³³ Zariņa A. Seno Latgaļu apgērbs 7.—13 gs. Rīgā, 1970, lpp. 18, att. 3:3, 2, 4, 5; Mugurēvičs E. Oliņkalna..., tabl. 12:4, 18, tabl. 27:16, 18, 21, 26.

³⁴ 4/7 (2), 7/6 (2), 17/1, 25/2.

³⁵ Митрофанов А. Г. Указ. соч., с. 42.

³⁶ 13/2; 18/2, 19/1, 38/1, 2, 40/1.

³⁷ Kazakevičius V. Ietigaliai Lietuvoje V—VIII a. (2. Įmoviniai) [toliau — Ietigaliai... (2)]. — MADA, 1979, t. 2(67), p. 55, pav. 1:2.

³⁸ Radimo vietas žr.: Kazakevičius V. Ietigaliai... (2), p. 55, išn. 5.

³⁹ Гуревич Ф. Д. Указ. соч., с. 63, рис. 52:1, 4; Митрофанов А. Г. Указ. соч., рис. 52:26; Urtāns V. Latvijas 5.—9. gs. depoziiti. — In.: AE Rīga, 1964. T. 6, att.: 33:1, 34; Urtāns V. Senākie depoziiti..., lpp. 153, att. 57:3; Stubavs A. Ķentes pilskalns..., tab. 6:11, LA, lpp. 157, tab. 39:13.

⁴⁰ 25/1, 28/1, 32/3.

⁴¹ Kazakevičius V. Ietigaliai... (2), p. 59, pav. 2:4.

⁴² Ten pat, pav. 2:3.

⁴³ Kazakevičius V. Ietigaliai... (2), p. 59.

⁴⁴ LAB, p. 312, 254, 1 pav.; Jankevičienė A. Min. veik., p. 45, pav. 3:1, pav. 7:1; Kuncienė O. Pamusio... pilkapiai (2), p. 109, pav. 4:2, 3.

⁴⁵ Kazakevičius V. Ietigaliai... (2), p. 60

⁴⁶ Moora H. Die Eisenzeit in Lettland bis etuwa 500 n. Chr. Tartu, 1938. T. 2, p. 510.

⁴⁷ LA, lpp. 157.

⁴⁸ Kazakevičius V. Ietigaliai... (2), p. 60, išn. 42.

⁴⁹ Plačiau apie jį žr.: Kuncienė O. M.e. V—VII amžių užbarzdinis ietigalis iš Grigiškių (Neravų) pilkapyno [toliau — M.e. V—VII a. ... ietigalis].—MADA, 1978, t. 2(63), p. 59—63, pav. 1:1.

⁵⁰ Ten pat, p. 61; Kazakevičius V. Ietigaliai... (2), p. 62—63.

⁵¹ 4/4, 7/2, 7/3 (2 egz.), 8/2 (fragm.), 8/5, 9/4 (2), 11/5 (2).

⁵² Volkaitė-Kulikauskienė R. Linksmučių (Pakruojo raj., Šiaulių srit.) kapinyno 1948 m. tyrinėjimų duomenys [toliau — Linksmučių ... duomenys].—Kn.: Lietuvos Istorijos instituto darbai. V., 1951. T. 1, p. 302, pav. 2:4, pav. 7:1, pav. 8: 2, 5, 6; Volkaitė-Kulikauskienė R. Lietuviai IX—XII amžiais [toliau — Lietuviai...]. V., 1970, p. 225—226, pav. 40: 1—5.

⁵³ Kuncienė O. Sausių ... pilkapiai (2), p. 81, pav. 4:3.

⁵⁴ Kuncienė O. Pamusio ... pilkapiai (2), p. 109—110, pav. 4:1.

⁵⁵ Kazakevičius V. Ietigaliai... (2), p. 61—62, pav. 1:4.

⁵⁶ Ten pat, p. 60, pav. 1:10.

⁵⁷ LA, lpp. 157, 39, tab. 3.

⁵⁸ Лехтосало-Хиландер Ц.-Л. Связи западных финнов с восточной Европой в эпоху викингов.— В кн.: Финно-угры и славяне. Л., 1979, с. 82, рис. 2: 8.

⁵⁹ LAB, p. 313; Kazakevičius V. Ietigaliai Lietuvoje V—VIII a. (1. [Ivėriamieji] [toliau — Ietigaliai... (1)].—MADA, 1978, t. 4(65), p. 41—42, pav. 1:2.

⁶⁰ Volkaitė-Kulikauskienė R. Linksmučių ... duomenys, p. 302, pav. 2:1; Lietuviai..., p. 221—222, pav. 38:2; Kazakevičius V. Ietigaliai... (1), p. 42.

⁶¹ LA, Ap. 157; Urtāns V. Senākie depoziiti..., att. 73: 5—8, 11, 13; Stubavs A. Kēntes pilskalns..., tab. 6:1.

⁶² Volkaitė-Kulikauskienė R. Kovos kirviai Lietuvoje ankstyvojo feodalizmo laikotarpiu [toliau — Kovos kirviai...].—MADA, 1964, t. 1(16), p. 110, pav. 7:1; IEM, AR 384:144.

⁶³ Ten pat, p. 101, 110; Volkaitė-Kulikauskienė R. Lietuviai..., p. 215.

⁶⁴ Volkaitė-Kulikauskienė R. Kovos kirviai..., p. 112; Lietuviai..., p. 216.

⁶⁵ 13/2, 28/4.

⁶⁶ Radzvilovaitė E. Lietuvių genčių skydai II—VIII amžiais.—MADA, 1966, t. 2(21), p. 135—136, pav. 2:8.

⁶⁷ Ten pat, 1 pav. Radimvietės, p. 140—141.

⁶⁸ Уртан В. А. Древние щиты на территории Латвийской ССР.— Сов. археол., 1961, № 1, с. 219, рис. 4.

⁶⁹ Гуревич Ф. Д. Указ. соч., с. 63, рис. 52:6.

⁷⁰ Уртан В. А. Указ. соч., с. 216—224.

⁷¹ Там же, с. 219.

⁷² Jis nepriklauso aprašomųjų šiame straipsnyje radinių grupei, bet, atsižvelgus į tai, kad jis yra vienintelis pilkapyne ir papildo visą radinių kompleksą, todėl prie geležinių dirbinių ir aprašomas.

⁷³ LAB, p. 238—239.

⁷⁴ Таутавичюс А. З. Восточнолитовские курганы, с. 137.

⁷⁵ Engel C., La Baume W. Kulturen und Völker in der Frühzeit im Preusslande. Königsberg (Pr.), 1937. T. 1, S. 136, 140, 144, pav. 24:u, 26:k.

Находки Григишских (Няравайских, Тракайский р-н) курганов (1. Орудия труда и оружие)

Кунцене О. В.

Резюме

В 1972 и 1974—1977 гг. в Григишских (Няравайских) курганах открыто 50 курганов. Среди многочисленных найденных предметов много орудий труда и оружия, которые отнесены к 2 хронологическим этапам: к V—VII вв. и к VIII—X вв. Предметы, относящиеся к V—VII вв., обнаружены в курганах с каменными венцами, а относящиеся к VIII—X вв., — в курганах без каменных венцов.

Среди орудий труда — узколезвийные проушные топоры (20 экз.), ножи (33), шилья (8), иглы (2), серпы (1) и пряслица (36); среди оружия — наконечники копий разной формы и длины, боевые топоры (4) и умбоны щитов.

Предметы, относящиеся к V—VII вв., несколько отличаются от таковых VIII—X вв. Например, топоры из курганов V—VII вв. более легкие, обухи круглые, немного

выпуклые и удлиненные в направлении топорика, лезвие слегка изогнуто, проухи овальной формы. Топоры из курганов VII—X вв. по форме напоминают ранние, однако они несколько массивнее.

Орудия труда обнаружены в мужских, женских и даже в детских погребениях, оружие — лишь в мужских.

Железные ножи длиной 8,5—23 см составляют самую большую группу орудий труда.

В женских погребениях обнаружены глиняные пряслица (двухконусной и цилиндрической формы), часто по 2—4 в одном погребении.

Найденные в мужских погребениях наконечники разделены на 2 группы: втульчатые (с пером ромбовидной формы, с профилированными перьями, с длинным мечеобразным пером, двушипный наконечник и др.) и черенковые.

Подробно описывается форма, размеры и орнаментировка предметов, указываются номера погребений, в которых они найдены.

Институт истории
Академии наук Литовской ССР

Поступило
17.VI.1980

Kuncienė O.

**Finds from Grigiškės (Neravai, Trakai Distr.) burialmound
(1. Work tools and arms)**